

Agnieszka Zaremba
Książnica Pomorska
w Szczecinie

EUGENIUSZ KWIATKOWSKI – HONOROWY OBYWATEL SZCZECINA I JEGO WKŁAD NA RZECZ ROZWOJU GOSPODARKI POLSKIEJ W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM I PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Wstęp

Odbudowa infrastruktury wybrzeża polskiego w 1945 roku, rozbudowa portów, stoczni, jak i samych miast nabrzeżnych nie byłaby możliwa bez zaangażowania osób kierujących instytucjami powołanymi dla ich rozwoju.

Poniższy rys ma na celu krótkie przedstawienie działalności inż. Eugeniusza Kwiatkowskiego, wielkiego patrioty, którego działalność na rzecz rozwoju i rozbudowy przemysłu polskiego swe korzenie wywodzi jeszcze z czasów II Rzeczypospolitej. Powstanie i rozbudowa portu w Gdyni, utworzenie chociażby Centralnego Okręgu Przemysłowego czy jedna z pierwszych prac w Zakładach Związków Azotowych w Mościcach pod Tarnowem (w latach 1927–1930) są tego dowodem. Po zakończeniu II wojny światowej priorytetem stało się m.in. zagospodarowanie terenu wybrzeża, odbudowanie zniszczonej gospodarki, a ku temu służyła utworzona Delegatura dla Spraw Wybrzeża, na której czele stanął Eugeniusz Kwiatkowski. Wielkie oddanie sprawom kraju, zaangażowanie Kwiatkowskiego w działalność tej instytucji przekładało się na sprawne koordynowanie prac nie tylko w miastach środkowego wybrzeża, ale i Szczecina.

Działalność inż. Eugeniusza Kwiatkowskiego w czasach II RP

Eugeniusz Kwiatkowski urodził się 30 grudnia 1888 roku w Krakowie. Rodzice jego od najmłodszych lat dbali o edukację syna, posyłając go do szkół, w których mógł zgłębiać tradycje polskie i patriotyczne. Jedną z nich było prywatne Gimnazjum OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem, do którego zapisała go matka Wincentyna w 1900 roku. Wpływ na edukację syna miał także ojciec Jan Kwiatkowski, którego zainteresowanie powołanym we wrześniu 1900 roku w Warszawie Instytutem Politechnicznym było tak duże, że syn zdecydował się na podjęcie podobnych studiów we Lwowie¹. Studia podjął 9 października 1907 roku na Wydziale Chemii Technicznej Politechniki Lwowskiej. Swe życie zwiąże z tą dziedziną nauki, publikując wiele artykułów już po zakończeniu pracy w Delegaturze². Należy zauważyć olbrzymi

¹ M.M. Drozdowski, *Eugeniusz Kwiatkowski*, Rzeszów 2005, s. 8–10, 13.

² *Archiwum polityczne Eugeniusza Kwiatkowskiego*, wstęp, wybór i oprac. M.M. Drozdowski, współpr. E. Kwiatkowska-Obrąpalska, Warszawa 2002, s. 23–24.

wpływ na postawę Kwiatkowskiego organizacji niepodległościowych, których był członkiem. Przynależność do Związku Młodzieży Polskiej zwanego „Zetem” (powstałego w 1887 roku w Krakowie), następnie Organizacji Młodzieży Niepodległościowej „Zarzewie”, którą zawiązał na Politechnice Lwowskiej, umocniła w nim postawę patriotyczną. Kontynuując swe studia w Monachium od 1910 roku, także w tym mieście założył wraz z Józefem Kożuchowskim koło „Zarzewia”. Związał swą działalność z uznanymi przez władze Drużynami Strzeleckimi, by już po wybuchu I wojny światowej wstąpić w szeregi Legionu Wschodniego³. W sierpniu 1912 roku Eugeniusz Kwiatkowski uzyskuje dyplom inżyniera chemii. Znaczący okazał się rok 1916, gdy w kwietniu został członkiem Legionów. Płk Władysław Sikorski sygnował Kartę Wojskową I Legionu Polskiego z datą 3 kwietnia 1916 roku. Wydaje się, że w świetle badań historycznych jedynym punktem spornym pomiędzy Kwiatkowskim a środowiskiem piłsudczyków stała się „sprawa bojkotu roty przysięgi” (lipiec 1917 roku), gdy uważając podobnie jak Sikorski i podlegli mu oficerowie i żołnierze, nie zbojkotował rot przysięgi, która uznawała nadrzędność władzy austriackiej⁴. Swą służbę wojskową zakończył już po odzyskaniu niepodległości. w lutym 1919 roku. w stopniu podporucznika. Jedną z ostatnich służb wojskowych było dowództwo łukowskiej placówki Zapasowej Brygady Kresowej⁵.

Warto zaznaczyć, że swą początkową działalność na rzecz rozwoju kraju Eugeniusz Kwiatkowski związał z wyuczonym zawodem dotyczącym inżynierii chemicznej. Początkowo, podczas trwającej wojny polsko-bolszewickiej 1920 roku, pracował w Głównym Urzędzie Zaopatrzenia Armii przy Ministerstwie Spraw Wojskowych, pełniąc funkcję zastępcy kierownika Wydziału Sekcji Chemicznej. Z dniem 1 sierpnia tegoż roku już jako jego kierownik zaopatrywał armię w wyroby zakładów przemysłu chemicznego. Praca ta trwała do 30 lipca 1921 roku⁶.

Momentem znaczącym w działalności Eugeniusza Kwiatkowskiego była niewątpliwie nawiązana współpraca z Ignacym Mościckim, również chemikiem i przyszłym prezydentem Rzeczypospolitej⁷. Od kwietnia 1923 roku dzięki jego poparciu Kwiatkowski pełnił funkcję dyrektora technicznego Chorzowskiej Fabryki Związków Azotowych. Fabryka prowadzona w trudnym okresie hiperinflacji i reformy walutowej Władysława Grabskiego osiągnęła mimo to korzystny wynik produkcyjny dzięki dobremu zarządzaniu inżyniera Kwiatkowskiego⁸. Jak sam mówił, cyt.: „Polska 1918 roku stanęła w obliczu ruiny materialnej, wobec nędzy milionów jej obywateli, wobec niebywale ciężkich, wszechstronnych zadań gospodarczych, zadań nie cierpiących zwłoki, mimo prawie zupełnego braku środków dla szybkiej i planowej realizacji tych zadań i rekonstrukcji ekonomicznej”⁹.

Dotychczasowa dobra współpraca inż. Kwiatkowskiego z profesorem Mościckim owocowała nową funkcją Kwiatkowskiego, którą zaproponował mu nowo wybrany prezydent w czerwcu 1926 roku. Odtąd Kwiatkowski swój potencjał naukowy wykorzystywał czynnie

³ Ibidem, s. 9–10.

⁴ Tu za: W. Wrzesiński, *Miejsce Eugeniusza Kwiatkowskiego w polskiej myśli politycznej*, [w:] *Eugeniusz Kwiatkowski a polskie ziemie zachodnie i północne*, red. G. Strauchold, Wrocław 2003, s. 8; por.: M.M. Drozdowski, *Eugeniusz Kwiatkowski*, op. cit., s. 27–30.

⁵ Ibidem, s. 35.

⁶ Ibidem, s. 37, 41.

⁷ Ignacy Mościcki swe studia z zakresu chemii odbywał w Rydze. W 1896 roku poznał Józefa Piłsudskiego, z którym to nawiązał bliższą znajomość po 1912 roku, kiedy podjął pracę w Katedrze Chemii Fizycznej i Elektrochemii Technicznej Politechniki Lwowskiej. Z jego to inicjatywy został powołany na prezydenta RP, zostając trzecim z kolei w roku 1926. Tu za: W. Suleja, *Mościcki Ignacy* [biogram], [w:] *Słownik polityków polskich XX wieku*, Poznań 1998, s. 236–237.

⁸ M.M. Drozdowski, *Eugeniusz Kwiatkowski*, op. cit., s. 44–47.

⁹ Cyt. za: W. Kot, *Portrety sławnych Polaków dwudziestego wieku*, Warszawa 2001, s. 100.

w pracy rządu. Został powołany na stanowisko ministra przemysłu i handlu, a na stanowisku tym pozostał do grudnia 1930 roku. W swym inauguracyjnym przemówieniu obiecał przede wszystkim kredyty na rzecz rolnictwa oraz strategicznym gałęziom przemysłu, niezbędnym dla rozwoju państwa. Wzrosły nie tylko wskaźniki produkcji przemysłowej, ale i zatrudnienia robotników w przemyśle. Rozwinął się przemysł energetyczny, chemiczny i obronny. Warto odnotowania jest oddanie do użytku Zakładu Związków Azotowych w Mościcach pod Tarnowem w latach 1927–1930¹⁰.

Łącznie jako minister przemysłu i handlu pracował w czterech rządach Kazimierza Bartla, przez dwa rządy Józefa Piłsudskiego, a skończywszy na rządzie Walerego Sławka (od marca do sierpnia 1930 roku)¹¹.

Warto zaznaczyć, że wyjątkiem w ówczesnym funkcjonowaniu fabryki było posiadanie własnej służby zdrowia, budownictwa mieszkaniowego, szkoły, przedszkola czy świetlicy, a to z inicjatywy inż. Kwiatkowskiego mieli zapewnione robotnicy Fabryki Związków Azotowych. Jak wspominała córka Hanna Kwiatkowska-Pugetowa, połączenie przez niego fabryk w Mościcach i Chorzowie pozwoliło na dalszą jej rozbudowę, a wcześniej zwiększenie dochodów¹².

Eugeniusz Kwiatkowski wielokrotnie podkreślał, że potencjał rozwoju kraju, siła gospodarcza Polski ma swe źródło na Śląsku oraz w dostępie do morza. Mądre i z pożytkiem dla kraju wykorzystanie zasobów naturalnych tych regionów miało przynieść korzyści w postaci rozwoju przemysłowego Polski. Poparł m.in. z członkami Ligi Żeglugi Polskiej w 1922 roku w Gdyni, ówczesnie małej rybackiej wioski, uchwałę o budowie w tym miejscu portu morskiego¹³. Można stwierdzić, że odtąd nazwisko inż. Kwiatkowskiego wpisało się trwale w dzieje rozbudowującego się nowo powstałego miasta Gdyni.

Opublikowane przez E. Kwiatkowskiego w 1935 roku *Dziesięć historycznych prawd polskich* („Wiadomości Portu Gdynińskiego”) zawiera główne tezy inżyniera na temat powstałego, prężnie funkcjonującego nowego portu.

„Zdobyliśmy ponownie państwo wolne, niepodległe, zjednoczone, posiadające własny dostęp do morza (...). Mamy wypełnić formę Polski treścią własnej i twórczej pracy”¹⁴. Według twórcy nowej Gdyni, miasto to „staje się w oczach naszego pokolenia realnym i zrozumiałym na całym świecie symbolem żywotności nowej Polski (...), otwiera nam drogi gospodarczej współpracy z całym światem (...)”¹⁵. 6 grudnia 1926 roku, prezentując swój program polityki morskiej na Komisji Budżetowej w Sejmie, prócz rozpoczęcia budowy portu w Gdyni zapowiedział zorganizowanie Polskiej Żeglugi Morskiej i zakup statków handlowych za granicą¹⁶. Tylko w 1928 roku oddano łącznie 52 budynki użytku publicznego, jak m.in. Żeglugi Morskiej czy Banku Polskiego¹⁷. Samą lokalizację portu opracował inż. Tadeusz Wenda (zm. w 1948 r.), który stworzył także plan rozbudowy portu w Gdyni¹⁸. Jak zauważył inż. Kwiatkowski w grudniu 1928 roku: „38% całkowitego obrotu towarowego zewnętrznego

¹⁰ *Archiwum polityczne Eugeniusza Kwiatkowskiego*, op. cit., s. 11.

¹¹ Kolejno były to gabinety: cztery Kazimierza Bartla (8.06–24.09.1926 r., 27.09–30.09.1926 r., 27.04.1928–13.04.1929 r., 29.12.1929–17.03.1930 r.); dwa Józefa Piłsudskiego (2.10.1926–28.06.1928 r., 25.08–4.12.1930 r.); rząd Kazimierza Świtalskiego (14.04–7.12.1929 r.) oraz Walerego Sławka (29.03–23.08.1930 r.); tu za: M.M. Drozdowski, *Eugeniusz Kwiatkowski*, op. cit., s. 52.

¹² *Ibidem*, s. 132.

¹³ W. Kot, *Portrety sławnych Polaków...*, op. cit., s. 100.

¹⁴ E. Kwiatkowski, *Pisma o Rzeczypospolitej Morskiej*, Szczecin 1985, s. 123.

¹⁵ *Ibidem*, s. 124. Dodać należy, że granica morska II RP wynosiła 71 km, a z Mierzeją Helską 147 km.

¹⁶ M.M. Drozdowski, *Eugeniusz Kwiatkowski*, op. cit., s. 70–71.

¹⁷ *Ibidem*, s. 73.

¹⁸ *Ibidem*.

Polski przechodzi przez te dwa porty¹⁹. Tym drugim portem był port w Gdańsku. Wartość zdobytego wybrzeża dla kraju E. Kwiatkowski określił w lipcu 1930 roku następującymi słowami: „Polska bez własnego wybrzeża morskiego i bez własnej floty nie będzie nigdy ani zjednoczona, ani niepodległa, ani samodzielna gospodarczo i politycznie, ani szanowana w wielkiej rodzinie państw i narodów, ani zdolna do zabezpieczenia warunków bytu, pracy, postępu i dobrobytu swym obywatelom²⁰”.

Kolejną równie ważną inicjatywą zawodową Kwiatkowskiego, obok wielu innych przeprowadzonych, było powołanie Centralnego Okręgu Przemysłowego. W myśli E. Kwiatkowskiego scentralizowanie w widłach Sanu i Wieprza głównych zakładów przemysłowych kraju pozwoliło rozwinąć przemysł zbrojeniowy po 1936 roku²¹. W skład COP wchodziły dwa obszary: pierwszy – kielecki obejmował surowce dla przemysłu mineralnego i metalowego, jak np. wapń czy żelaziaki; drugi – lubelski oraz wołyński miał rolniczy charakter aprowizacyjny. Tu planowano rozbudować linie wysokiego napięcia, by połączyć elektrownie COP-u i Warszawy. Planowano ponadto wybudować elektrownię przemysłową w Stalowej Woli, w Czorsztynie na Dunajcu, a na potrzeby armii i jej uzbrojenia pracowały Zakłady Azotowe w Mościcach. Rozpoczęto m.in. budowę huty w Stalowej Woli i wytwórni armat współpracującej z hutą. W Mielcu zaczęto budować fabrykę samolotów²². To tylko niektóre obiekty wchodzące w skład Centralnego Okręgu Przemysłowego.

Z 17 na 18 września 1939 roku wraz z prezydentem, premierem oraz naczelnym wódcem Kwiatkowski wyjechał z kraju²³. Czas wojny spędził na internowaniu w Rumunii, gdzie w miejscowości Baile Herculane uczył m.in. w szkole polskiej geografii²⁴. Podczas wojny napisał także *Zarys dziejów gospodarczych świata*, który dedykował nieżyjącemu synowi, podchorążemu Janowi Jerzemu Kwiatkowskiemu. Drugi planowany tom tego dzieła nie został wydany mimo przygotowania go do druku w 1950 roku²⁵.

Prace na rzecz rozwoju gospodarczego Polski po zakończeniu II wojny światowej

W 1945 roku sytuacja geopolityczna Polski uległa przeobrażeniu. Jak pisał we wrześniu 1945 roku E. Kwiatkowski: „długość granicy morskiej w stosunku do całej granicy państwowej wynosiła przed wojną mniej niż 1,5%, obecnie wynosi 14%²⁶”.

Działalność Eugeniusza Kwiatkowskiego jako szefa Delegatury Rządu dla Spraw Wybrzeża, na które to stanowisko powołano go 12 września 1945 roku, sprowadzała się głównie do realizacji polityki morskiej państwa. Jak zauważa część badaczy, powołano go na szefa instytucji, nie powołując jej samej formalnie²⁷.

¹⁹ Cyt. z: E. Kwiatkowski, *Handel morski w 1928 (fragment wykładu w Wyższej Szkole Handlu Zagranicznego we Lwowie) (Lwów, 2 grudnia 1928 r.)*, [w:] *Archiwum Morskie Eugeniusza Kwiatkowskiego*, wybór i oprac. M.M. Drozdowski, współpr. P. Dwojaki, Gdynia 2009, s. 129.

²⁰ Cyt. z: *ibidem*, s. 1.

²¹ W. Kot, *Portrety sławnych Polaków...*, op. cit., s. 102.

²² M.M. Drozdowski, *Eugeniusz Kwiatkowski*, op. cit., s. 153.

²³ *Ibidem*, s. 241.

²⁴ *Ibidem*, s. 257.

²⁵ *Ibidem*, s. 272–273.

²⁶ Cyt. z: 1945, wrzesień. *Szkic E. Kwiatkowskiego przygotowany na rozpoczęcie pracy Delegatury Rządu dla Spraw Wybrzeża pt. „Bilans otwarcia nowej Polski”*, [w:] *Archiwum polityczne Eugeniusza Kwiatkowskiego*, op. cit., s. 295.

²⁷ A. Hutnikiewicz, *Szczecin w polskiej polityce morskiej 1945–1950*, Szczecin 1991, s. 27; *Archiwum Państwowe w Gdańsku, Delegatura Rządu dla Spraw Wybrzeża 1945–1949*, sygn. 1, *Organizacja i działalność Delegatury Rządu dla Spraw Wybrzeża 1945–1948*, s. 1–2.

Istnieje wiele definicji *polityki morskiej*, jednak E. Kwiatkowski sprowadzał ją do realizacji pięciu elementów, takich jak: właściwie rozbudowane i powiązane ze sobą drogi komunikacyjne z zapleczem, porty handlowe odpowiednio usytuowane i wyposażone, czynniki rozbudowy i organizacji własnej floty handlowej, aparat handlowy dostosowany do możliwości produkcyjnych i rynkowych oraz cele ekspansji gospodarczej w zawieranych traktatach handlowych²⁸.

W pierwszej połowie 1946 roku kredyty, które Delegatura przydzielała poszczególnym miejscowościom, zostały przeznaczone na odbudowę mniejszych osiedli nadmorskich, by wspomóc m.in. osadnictwo polskie na tym terenie. Pomoc otrzymały m.in. Kołobrzeg, Ustka, Łeba i Puck²⁹. Podkreślano w sprawozdaniach Delegatury, że jednym z najważniejszych celów jest odbudowa portów (mimo sporych kredytów istniejącego wówczas Biura Odbudowy Portów), gdy w przypadku portu szczecińskiego właśnie Delegatura przyznała kredyt w „trybie niezwłocznym”, by Szczecin nie czekał już na przydział nowego kredytu w drugim kwartale³⁰.

Uchwała Rady Ministrów z dnia 12 września 1945 roku prócz powołania Delegata Rządu dla Spraw Wybrzeża w osobie E. Kwiatkowskiego określiła cele i nadzór jego właśnie nad odbudową i wykorzystaniem portów handlowych wybrzeża, odbudową miast portowych, uruchomieniem przemysłu nadmorskiego, współdziałaniem w akcji osiedleńczej w miastach nadmorskich, centralizacją budżetu inwestycyjnego i kontrolowaniem przez szefa tej instytucji wydatków z tym związanych³¹.

Należy jednak podkreślić, że w początkowym okresie przydzielania kredytów i środków finansowych zarzucano Delegaturze faworyzowanie ośrodka gdańskiego i gdyńskiego kosztem Szczecina³². Przykładowo w pierwszym kwartale 1946 roku Szczecinowi przyznano 21,83 mln złotych (tj. 14% dotacji), zaś Gdańsk otrzymał 62,72 mln złotych, co stanowiło aż 40,64% ogólnych nakładów inwestycyjnych³³.

Kwiatkowski widząc potrzebę szerszej współpracy z miastami, które znalazły się w nowych granicach Polski, jak Szczecin, zauważył, że miasto to jest „szczególnie ważne i cenne”³⁴.

Powołując ekspozyturę w Szczecinie instytucji na której czele stał, dał tym samym temu wyraz. Szefem szczecińskiej placówki został kapitan marynarki wojennej Kazimierz Bartoszyński³⁵. Dodać należy, że formalnie placówkę tę miano zamknąć z dniem 1 stycznia 1948 roku, na rzecz powołanej Komisji Aktywizacji Rejonu Szczecińskiego³⁶. Sama Delegatura istniała do czerwca 1948 roku.

²⁸ Za: E. Kwiatkowski, *Wczoraj, dziś i jutro Polski na morzu. Referat wygłoszony 12.VII.1946 w Sali Ratusza Staromiejskiego w Gdańsku na I Zjeździe Związku Gospodarczego Miast Morskich*, fragm. [w:] E. Kwiatkowski, *Pisma o Rzeczypospolitej Morskiej*, op. cit., s. 163–164. Roman Wapiński przyjął w swej definicji polityki morskiej m.in. „walkę o dostęp do morza i jego utrzymanie, wykorzystanie dostępu do morza dla gospodarczego rozwoju kraju, wpływ dostępu do morza na rozwój współpracy międzynarodowej”; tu za: tenże, *Mysł polityczna i polityka morską w latach 1870–1970*, Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego, Historia 2, 1973, nr 2, s. 80.

²⁹ AP Gdańsk, Delegatura Rządu..., *Organizacja i działalność...*, op. cit., s. 90.

³⁰ Ibidem, s. 90–91.

³¹ Ibidem, s. 1.

³² T. Marczak, *Kontrowersje wokół działalności Eugeniusza Kwiatkowskiego na wybrzeżu w latach 1945–1947*, [w:] *Eugeniusz Kwiatkowski a polskie ziemie...*, op. cit., s. 55–56.

³³ AP Gdańsk, Delegatura Rządu..., *Organizacja i działalność...*, op. cit., s. 99.

³⁴ G. Strauchold, *Mysł zachodnia i jej realizacja w Polsce Ludowej w latach 1945–57*, Toruń 2003, s. 136.

³⁵ T. Marczak, *Kontrowersje wokół działalności...*, op. cit., s. 58.

³⁶ M.M. Drozdowski, *Eugeniusz Kwiatkowski*, op. cit., s. 322–323.

Nowo powołany szef Delegatury 2 grudnia 1945 roku odwiedził Szczecin. Podczas krótkiej wizyty w Państwowym Urzędzie Repatriacyjnym oraz Polskim Radio spotkał się także z prezydentem miasta inż. Zarembą. Wizyta pozwoliła między innymi zapoznać się ze stanem infrastruktury portowej, by już w grudniu 1945 roku osobiście zabiegać o kredyty na odbudowę Szczecina. Miały zostać one przekazane z Warszawy, z Departamentu Morskiego Ministerstwa Żeglugi³⁷. Jedną z ważniejszych wizyt Kwiatkowskiego w Szczecinie miała miejsce 18 marca 1946 roku, osobiście zapoznał się wtedy ze stanem faktycznym odbudowy urzędów oraz spotkał się z Międzyministerialną Komisją Portową Szczecina. Spotkanie to pozwoliło nakreślić, wraz ze wspomnianą Komisją, plan uruchomienia dopiero co przekazanego we władanie polskie portu szczecińskiego. Ponadto odbył w Szczecinie rozmowy z przedstawicielami Międzyministerialnej Komisji dla Odbudowy Mostów³⁸.

Nowo przyjeta polityka po 1948 roku dotknęła także osobę Eugeniusza Kwiatkowskiego. Po rozwiązaniu Delegatury pełnił funkcję posła do Sejmu Ustawodawczego z listy państwowej PPS. Posłem był do 20 listopada 1952 roku, ale znamienne jest to, że ani razu nie zabrał głosu podczas obrad izby³⁹.

Podsumowując działalność E. Kwiatkowskiego na rzecz rozwoju gospodarki morskiej kraju po roku 1945, nie sposób pominąć faktu dobrej współpracy szefa Delegatury z prezydentem inż. Piotrem Zarembą, gospodarzem miasta Szczecina, który sam określił fakt zlikwidowania tej instytucji jako „przedwczesny”⁴⁰. Jak wspomniał prezydent Zaremba w prowadzonym przez siebie dzienniku, 10 maja 1946 roku odbył „konferencję z ob. Ministrem Kwiatkowskim”, który poinformował go o przyznaniu dodatkowych 150 mln złotych na „odbudowę i uruchomienie kilku ważnych zakładów przemysłowych w okolicy Szczecina”. Dotyczyło to m.in. cementowni w Szczecinie⁴¹.

Nie sposób nie wspomnieć o jednej z istotnych, choć nie zrealizowanych inicjatyw E. Kwiatkowskiego jeszcze jako szefa Delegatury, a mianowicie chęci powołania Związku Gospodarczego Miast Morskich. Miał on w jego zamyśle łączyć wszystkie miasta wybrzeża polskiego. Początkowo zyskał nawet poparcie wiceprzewodniczącego Krajowej Rady Narodowej Edwarda Osóbki-Morawskiego – w lutym 1946 roku⁴². Zauważył on, że Związek Gospodarczy Miast Morskich miał aktywizować kolejne miasta, jak Szczecin czy Elbląg, ściśle też współpracować z Delegaturą poprzez osobę Kwiatkowskiego. Prezesem rady Związku został poseł Adolf Riedel, a III wiceprezesem prezydent Szczecina inż. Piotr Zaremba. Pierwszy zjazd Związku odbył się w dniach 12–13 lipca 1946 roku⁴³. Ówczesna rzeczywistość polityczna odbiegała od założeń głównego twórcy Związku, nie zyskał on też poparcia dla swej wizji m.in. prezydenta Bieruta⁴⁴. Można przyjąć, że władze obawiały się zmian struktur administracyjnych na wybrzeżu, wzrostu siły gospodarczej Związku, takiego, by mógł on zawładnąć z czasem ustaleniami zastrzeżonymi dotąd dla administracji rządowej⁴⁵.

³⁷ Idem, *Eugeniusz Kwiatkowski. Człowiek i dzieło*, Kraków 1989, s. 191.

⁷⁵ Ibidem, s. 194. Zagadnieniu stopniowego przekazywania stronie polskiej poszczególnych nabrzeży i obiektów portu szczecińskiego (począwszy od lutego 1946 roku) przez stronę radziecką prace swe poświęcili m.in. Alina Hutnikiewicz i Ryszard Techman.

⁷⁶ M.M. Drozdowski, *Eugeniusz Kwiatkowski*, op. cit., s. 327.

⁷⁷ Ibidem, s. 330.

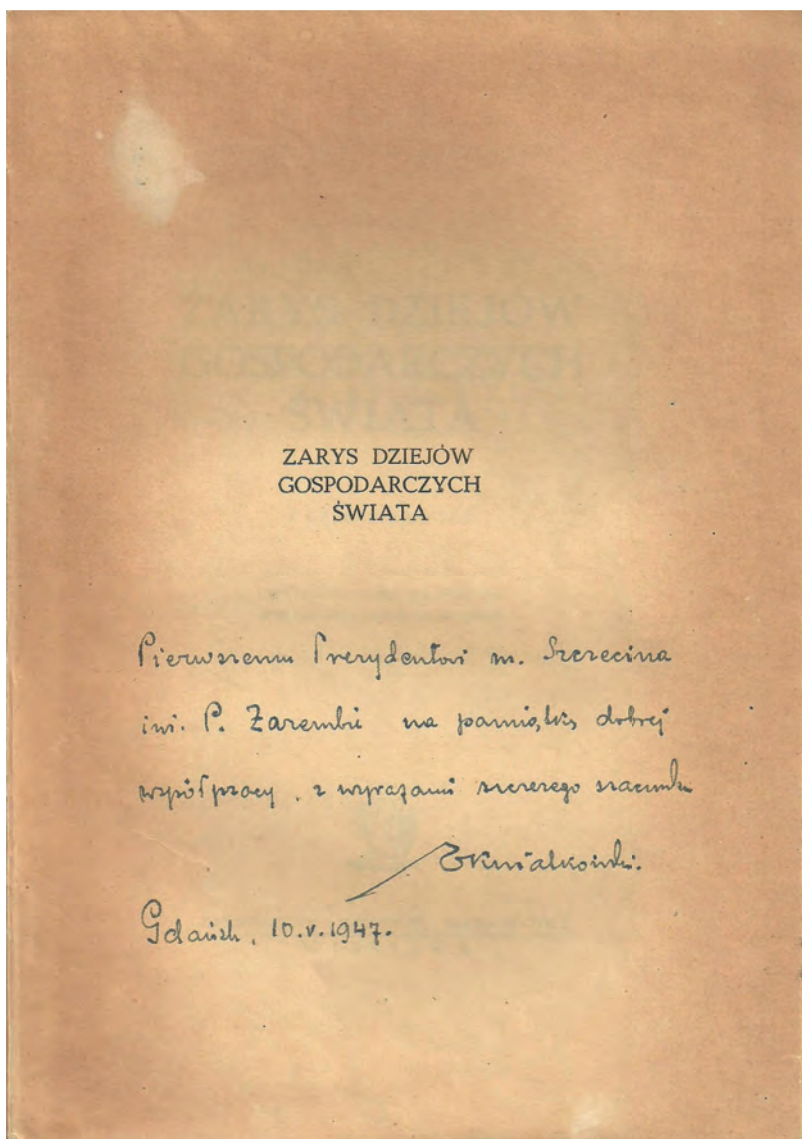
⁷⁸ P. Zaremba, *Dziennik wydarzeń i dokumenty historyczne. Tom VII (I.V.1946–30.IX.1946 r.)*, s. 347.

⁷⁹ M.M. Drozdowski, *Eugeniusz Kwiatkowski*, op. cit., s. 304.

⁸⁰ Ibidem, s. 312–313.

⁸¹ Ibidem.

⁴⁵ A. Hutnikiewicz, *Związek Gospodarczy Miast Morskich (I.1946–X.1947)*, [w:] *Zapiski Historyczne*, z. 1–2, Toruń 1988, s. 69, 79–83.

Rys. 1. Dedykacja dla prezydenta P. Zaremby na stronie przedtytułowej pracy E. Kwiatkowskiego

Źródło: archiwum autorki.

Eugeniusz Kwiatkowski, odsunięty w 1948 roku od czynnej pracy na rzecz kształtowania polityki morskiej państwa, po rozwiązaniu Delegatury dla Spraw Wybrzeża obok pełnionej funkcji posła poświęcił się pracy naukowej. Pisząc jeszcze podczas internowania w Rumunii *Zarys dziejów gospodarczych świata*, planował wydać drugą część swego dzieła. Pierwszy tom, opublikowany w 1947 roku, nie doczekał się kontynuacji z powodu cenzury⁴⁶.

⁴⁶Tu za: W. Suleja, *Kwiatkowski Eugeniusz* [biogram], [w:] *Słownik polityków...*, op. cit., s. 180.

Odbudowa zniszczonych portów w wyniku walk toczonych podczas II wojny światowej, odbudowa i rozbudowa już istniejących miast polskiego wybrzeża w tym czasie nie byłaby możliwa bez zaangażowania całej wiedzy i wysiłku, jakie włożył w to dzieło inż. Eugeniusz Kwiatkowski. W referacie pt. *O przyszłość Polski nad morzem* wygłoszonym 21 października 1945 roku w Gdańsku, na posiedzeniu Komisji Morskiej KRN, Kwiatkowski, myśląc o „przyszłej roli Wybrzeża i portów od Świnoujścia i Szczecina aż po Elbląg i porty rybackie Zatoki Elbląskiej”, spoglądał na „zagadnienie ufundowania odzyskanej niepodległości państwa”⁴⁷. Można stwierdzić, że jego zapatrywania na prowadzoną przez siebie instytucję wywodziły się z II RP i jak się okazało w późniejszym czasie, stały one w sprzeczności z nową polityką, zwłaszcza tą realizowaną od 1948 roku. Tezy i program prac zaproponowane przez Kwiatkowskiego przy powołaniu ZGMM odbiegały od nowo przyjętej polityki państwa.

Zakończenie

Osoba Eugeniusza Kwiatkowskiego wzbudzała powszechny szacunek i uznanie. Wielkie zaangażowanie, właściwie w toku każdej z prac podejmowanych przez niego na rzecz rozwoju kraju, było gwarancją powodzenia podjętych inicjatyw.

Rozbudowa wybrzeża morskiego oraz portu gdyńskiego, następnie powstanie Centralnego Okręgu Przemysłowego, Zakładów Azotowych w Mościcach w II RP, a po zakończeniu II wojny światowej zaangażowanie w pracę Delegatury dla Spraw Wybrzeża świadczyło o dużym poświęceniu inż. Kwiatkowskiego w prace związane z rozwojem kraju. Warto zaznaczyć, że w swych dalekosiężnych inicjatywach i planach uwzględniał nie tylko warunki oraz złoża naturalne regionu (budowa COP-u), ale przede wszystkim widział w tym przyszły potencjał gospodarczy i rozwój techniczny Polski.

Doceniając wkład Eugeniusza Kwiatkowskiego w rozbudowę Szczecina i gospodarki portowej miasta, nadano mu tytuł honorowego obywatela – w dniu 3 lipca 1946 roku⁴⁸. Nakłady finansowe płynące z prowadzonej przez Kwiatkowskiego Delegatury, liczne kredyty pozwoliły na odbudowę i uruchomienie szczecińskiego potencjału gospodarki morskiej. Sam szef wspomnianej instytucji, odwiedzając Szczecin w pierwszych latach powojennych, przekonał się o celowości prowadzonych działań w rejonie portu.

Zamknięcie Delegatury w 1948 roku wywarło negatywny wpływ na odbudowę i rozwój miast podnoszących się ze zniszczeń wojennych. Można przyjąć, że tym samym niespodziewanie przerwano płynność zaplanowanych inwestycji Delegatury dla Spraw Wybrzeża i jej szefa inż. Eugeniusza Kwiatkowskiego.

⁴⁷ 1945, październik, 21. Gdańsk. Fragment referatu E. Kwiatkowskiego „O przyszłość Polski nad morzem”, wygłoszonego na posiedzeniu Komisji Morskiej KRN, [w:] *Archiwum polityczne Eugeniusza Kwiatkowskiego*, op. cit., s. 301.

⁴⁸ *Honorowi obywatele miasta Szczecina*, oprac. D. Okoń, Szczecin 2003, (b.s.).

Agnieszka Zaremba

Eugeniusz Kwiatkowski – honorowy obywatel Szczecina i jego wkład na rzecz rozwoju gospodarki polskiej w okresie międzywojennym i po II wojnie światowej

Odbudowa infrastruktury wybrzeża polskiego w 1945 roku, rozbudowa portów, stoczni, jak i samych miast nadbrzeżnych nie byłaby możliwa bez zaangażowania osób kierujących instytucjami powołanymi dla ich rozwoju. Poniższy rys ma na celu krótkie przedstawienie działalności inż. Eugeniusza Kwiatkowskiego, wielkiego patrioty, którego działalność na rzecz rozwoju i rozbudowy przemysłu polskiego swe korzenie wywodzi jeszcze z czasów II Rzeczypospolitej. Powstanie i rozbudowa portu w Gdyni, utworzenie chociażby Centralnego Okręgu Przemysłowego oraz prowadzenie Delegatury Rządu dla Spraw Wybrzeża były świadectwem wielkiego zaangażowania inż. Kwiatkowskiego na rzecz rozwoju kraju niezależnie od czasów, w jakich przyszło mu pracować.

W swych dalekosiężnych inicjatywach i planach uwzględniał nie tylko warunki oraz złoża naturalne regionu (budowa COP-u), ale przede wszystkim widział w tym przyszły potencjał gospodarczy i rozwój techniczny Polski.

Rok 1945 przyniósł zmiany w obrębie wielu płaszczyzn funkcjonowania państwa. Uchwała Rady Ministrów z dnia 12 września 1945 roku prócz powołania Delegata Rządu dla Spraw Wybrzeża w osobie E. Kwiatkowskiego określiła cele i nadzór jego właśnie nad odbudową i wykorzystaniem portów handlowych wybrzeża, odbudową miast portowych, uruchomieniem przemysłu nadmorskiego, współdziałaniem w akcji osiedleńczej w miastach nadmorskich, centralizacją budżetu inwestycyjnego i kontrolowaniem przez szefa tej instytucji wydatków z tym związanych. Negatywne dla podnoszących się ze zniszczeń miast, po zakończeniu II wojny światowej, stało się zamknięcie Delegatury w 1948 roku. Osoba Eugeniusza Kwiatkowskiego wzbudzała powszechny szacunek i uznanie. Doceniając wkład Eugeniusza Kwiatkowskiego w rozbudowę Szczecina i gospodarki portowej miasta, w dniu 3 lipca 1946 roku nadano mu tytuł honorowego obywatela.

Słowa kluczowe: port w Gdyni, Centralny Okręg Przemysłowy, zakłady chemiczne II RP, wybrzeże polskie

Eugeniusz Kwiatkowski – honourable citizen of Szczecin and his input of the development of polish economy between the wars and after the Second World War

The rebuilding of the infrastructure of polish seacoast in 1945, enlargement of harbours, shipyards and coastal cities weren't possible without the engagement of persons managing the development institutions. It is intended to present the activity of engineer Eugeniusz Kwiatkowski, the great patriot, whose activity on development and enlargement of polish industry has sources in Republic of Poland. The beginnings and enlargement of harbor in Gdynia, creation of Central Industrial Region and conducting of Government's Delegation on Coastal Affairs were the certificate of great engagement of eng. Kwiatkowski on country development independent of times of his work.

In his long-range initiatives and plans he took into consideration conditions and natural resources of the region (CIR construction) and first of all he saw the future economic potential and technical development of Poland.

Year 1945 has brought changes in functioning of the country. The decision of the Council of Ministers dated 12 September 1945 called the Government's Delegate on Coastal Affairs (in person of eng. Kwiatkowski), defined the aims and hid superintendence on rebuilding and utilization of harbours, rebuilding of harbor cities, set going of coastal industry, cooperation in settlement actions in coastal cities, centralization and control of investment budget. The closure of Government's Delegation in 1948 was negative for cities and coastal economy. The person of Eugeniusz Kwiatkowski excited general estimation and acknowledgment.

Duly appreciate the input of Eugeniusz Kwiatkowski on the enlargement of Szczecin and its harbor economy, he received the title of honourable citizen in the day of 3 July 1946.

Key words: Gdynia harbour, Central Industrial Region, chemical plants of Republic of Poland, Polish seacoast

Translated by Agnieszka Zaremba